The Greek Review of Social Research

Vol 33 (1978)

33-34

Αλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, Το πρόβλημα της τεκνογονίας και εγκύκλιος της εκκλησίας της Ελλάδος (1937). Συμβολή εις την ποιμαντικήν της τεκνογονίας εξ επόψεως ορθοδόξου

Αν. Τζανίμης

doi: [10.12681/grsr.329](https://doi.org/10.12681/grsr.329)

Copyright © 1978, Αν. Τζανίμης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Τζανίμης Α. (1978). Αλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, Το πρόβλημα της τεκνογονίας και εγκύκλιος της εκκλησίας της Ελλάδος (1937). Συμβολή εις την ποιμαντικήν της τεκνογονίας εξ επόψεως ορθοδόξου. *The Greek Review of Social Research*, 33, 532-533. <https://doi.org/10.12681/grsr.329>

μιὰ κεντρικὴ ιδέα, τὴν ιδέα τοῦ ἔθνους. Γιατί τὸ ἔθνος δὲν ἀντιπροσωπεύει μόνο κοινοῦτητα ἀξιών γιὰ τὴν οικονομικὴ ὀργάνωση καὶ τὴν ἠθικὴ συμπεριφορά, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἀντιπροσωπεύει τὴ συνισταμένη μιᾶς ιδεολογίας: τῆς ιδεολογίας ποὺ θεωρεῖ ὡς ὑπεράτατο πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ ἰδεώδες τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνεξάρτητου ἔθνους-κράτους μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου καὶ μόνο θεωρεῖται δυνατὴ ἡ οικονομικὴ καὶ πολιτισμικὴ ἀνάπτυξη (ἀπ' ὅπου καὶ ἡ ἐμφωσὴ ποὺ δίνει στὴν αὐτόχθονη λογοτεχνία καὶ τέχνη καὶ στὴν καταδίκη τῶν ξένων ἐπιρῶν καὶ ἐξαρτήσεων). Ἐν ὀνόματι τῆς ιδεολογίας τοῦ αὐτοῦ τοῦ ἔθνους σάν σύνολο κρατικῶν πιά θεσμῶν ἀξιώνται ἀπὸ τοὺς πολίτες νὰ δίδουν συνεχὴ εἰδήματα τῆς ἀφωσιώσεως τοὺς σ' αὐτὸ (πατριωτικὲς τελετουργίες), νὰ μεταδίδουν τίς ἀξίες τοῦ μέσου τοῦ σχολείου καὶ τῆς οἰκογένειας καὶ σέ ὅρα κινδύνου γιὰ τὴν ὑπόστασή του νὰ θυσιάζουν ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τους τὴ ζωή.⁴ Θὰ μπορούσε νὰ πει κανεὶς ὅτι τόσο πιὸ ζωντανὸ εἶναι ἓνα ἔθνος ὅσο πιὸ ἔντονα καὶ πλατεῖα ἀποδεκτὴ εἶναι ἡ ἰδεολογία αὐτὴ ἀπὸ τὰ μέλη του. Συγχρόνως ὅμως δὲν μπορεῖ παρά νὰ συμφωνήσῃ κανεὶς μὲ τὴν ἀξιοπρόσδεκτη παρατήρηση τοῦ Γ. Δασκαλάκη, ὅτι σήμερα συνεχῶς πληθαίνουν τὰ παραδείγματα τῆς συμπεροφύσεως στὴν πράξη τῶν δύο κατὰ παράδοση ἀντίθετων ιδεολογιῶν: τὸ ἐθνικισμὸ καὶ τὸ διεθνισμὸ.⁵

Κατὰ ὀρισμένη ἄποψη, στὰ ἀφρικανικὰ κράτη συναντοῦμε τὴν τῶσά νὰ χρησιμοποιοῦνται οἱ ἑννοιες «ἔθνος» καὶ «ἐθνικὴ συνειδήσεως» ὅπως ἔχουν διαμορφωθεῖ ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἔμπειρία καὶ παράδοση, ἐνῶ στὴν πραγματικότητά τὰ δεδομένα τῶν κοινωνιῶν αὐτῶν δὲν ἀντιστοιχοῦν στὸ περιεχόμενο τῶν ἑστὶ ὀριζόμενων ἐννοιῶν.⁶

Τὴν ἄποψη αὐτὴ δὲν μοιάζει νὰ συμπεριζέται ἡ συγγραφέας, ποὺ θεωρεῖ ὅτι τὸ Κογκό λειτουργεῖ σάν ἔθνος, παρά τὴ γλωσσικὴ τοῦ ἀνομοιογένεια, τὴν ἐξαρτημένη οἰκονομία του καὶ τὴν πολιτισμικὴ τοῦ ἐξάρτηση ἀπὸ τὴ Γαλλία (σσ. 68-81), λόγῳ κυρίως τῆς κοινῆς τοῦ ἱστορίας (σσ. 48-61), τῆς κοινῆς τοῦ οικονομικῆς ζωῆς (σσ. 61-65) καὶ τοῦ κοινοῦ τοῦ πολιτισμοῦ (σσ. 65-67).

Ἐθνικὴ συνειδήση

Γιὰ νὰ ἀξιολογήσῃ τὴν ἐνσταθὲ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως (ὅχι σέ μιὰ μαθηματικὴ κλίμακα τῶν διαβημάτων τῆς, ἀλλὰ γενικά στὸ ποσοτικὸ ἐπίπεδο) ἡ Μαρία ἤλκυε ἀκολουθήσῃ βασικά δύο μεθόδους:

1. τὴ μέθοδο τῆς ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου (content analysis) καὶ πιὸ συγκεκριμένα: (α) τοῦ περιεχομένου

νῶν 49 ἔργων (ποιημάτων, διηγημάτων, μυθιστορημάτων καὶ θεατρικῶν ἔργων) 15 συγγραφέων ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὴ νέα λογοτεχνία τοῦ Κογκό τῶν 25 τελευταίων χρόνων (σσ. 81-116) καὶ (β) τοῦ περιεχομένου τῶν σχολικῶν προγραμμάτων (μαθήματα ἱστορίας, γεωγραφίας, φιλοσοφίας, κτλ.) ἀκόμη καὶ τῶν τραγουδιῶν ποὺ διδάσκονται στοὺς μικροὺς Κογκολέζους μαθητῆς (σσ. 152-157, 189-210, 231-238).

2. Τὴ μέθοδο ἐρευνᾶς διὰ τῆς συμπληρώσεως ἐρωτηματολογίου ἀπὸ τοὺς μαθητῆς τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, δηλαδὴ τοὺς μέλλοντες δασκάλους καὶ ἐπομένως τοὺς μέλλοντες διαμορφωτὲς τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν μελλοντικῶν γενεῶν νέων τοῦ Κογκό, πάνω σὲ θέματα ποὺ θὰ προσδιόριζαν τὴ δικὴ τους στάση ἀπέναντι στὸ ἔθνος τοῦ Κογκό (σσ. 259-334).

Τρία στοιχεῖα ἐξεχώρισε ἡ συγγραφέας ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις τῶν ἐρευνημένων της, ποὺ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐμφωρδνται ἀπὸ αἰσθήματα ἐθνικῆς συνειδήσεως: (1) τὸ συναίσθημα τῆς συμμετοχῆς στὴν ἐθνικὴ δόξα, (2) τὴν ἐπιθυμία γιὰ συμβολὴ στὴν ἀνάπτυξη τῆς χώρας καὶ (3) τὴν ἰδεολογικὴ καὶ πολιτικὴ ὑποστήριξη τῶν συμφερόντων τοῦ Κογκό (σσ. 319-327).

3. Κύριον συμπέρασμα: «τὰ λόγια εἶναι τὰ λόγια τοὺς ἀλλὰ τὸ τραγούδι εἶναι δικό μας»⁷

Μὲ ἀξιοζήλευτα ἰσορροπημένη σκέψη, ποὺ οὐτε στιγμὴ δὲν παρυστρέφεται σὲ ἀκράτες θέσεις καὶ ἐρμηνείες, δηλαδὴ μὲ κρίση, ἡ Μαρία ἤλκυε ζῶσας τὴ διαφορομένη ἐπίδραση τοῦ ρόλου τοῦ εκπαιδευτικοῦ συστήματος πάνω στὴ συνειδητοποίηση ἀπὸ μέρους τῶν Κογκολέζων τῆς κοινωνίας τοὺς σάν ἔθνος.

Ὅπως καταλήγει ἡ ἴδια: «Ὁ διαφοροῦμενος ρόλος τῆς ἐκπαίδευστος στὸ Κογκό ποὺ ἐνισχύει ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀμφισβητεῖ τὴν πολιτισμικὴ ἐξάρτηση, ἀντανάκλῃ μιὰ περίοδο μεταβάσεως στὴν ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἀναπτυσσόμενου ἔθνους». Ἡ ἐκπαίδευση, ἰδεολογικὸ ἐργαλεῖο στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐξουσίας, διατηρεῖ παρά ταῦτα μιὰ σχετικὴ ἀυτονομία ποὺ τῆς ἐπιτρέπει νὰ ἐπηρεάζῃ τίς διαδικασίες ποὺ βρίσκονται στὸ στάδιο τῆς διαμορφώσεως τους. [Τὸ εκπαιδευτικὸ σύστημα] περιλαμβάνει δυνάμεις ἀποτελέσματα ποὺ ὑπερβαλλούν τοὺς στόχους ποὺ τοῦ ἀποδίδονται [συνήθως]. Φέρνει ἔτσι μέσα του, ὅπως ἄλλωστε ἡ ἴδια ἡ κογκολέζικὴ κοινωνία, ἀλλὰ καὶ κάθε κοινωνία, [τίς δυνατότητες] γιὰ ποικίλες καὶ διαφορετικὲς ἐξελιξεις στὸ μέλλον. ποὺ τὸ ποῖα τελικά ἀπὸ αὐτὲς θὰ πραγματοποιηθεῖ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴ συστήσει τὸν ἐν κινήσει κοινωνικῶν δυνάμεων» (σελ. 344).

7. Θεόφιλος Obenga. Ἀναφέρεται ἀπὸ τὴ συγγραφέα στὴ σελ. 220.

Μήπως κάτι ἀνάλογο δὲν θὰ μπορούσε νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς καὶ γιὰ τὸ ρόλο τοῦ εκπαιδευτικοῦ συστήματος στὸν τόπο μας, ὅχι πᾶν πάντο στὴν ἐξέλιξη τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ πάνω στὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων μας, τῆς συνειδητοποιήσεως ἀπὸ μέρους τους, τῆς ἀνάγκης γιὰ βελτίωση καὶ γιὰ μεταρρυθμίση τῶν εὐρύτερων δομῶν τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας; Γιατί ἂς μὴν ξεχνῶμε ὅτι ὁ ρόλος τῶν εκπαιδευτικῶν συστημάτων δὲν εἶναι ποτὲ μονοσήμαντος, ἀλλὰ πάντοτε διφορούμενος καὶ ἀντιφατικὸς: ἐνισχύει βέβαια τὴ συντήρηση τῆς πολιτισμικῆς κληρονομιάς ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῆς ἴδιας αὐτῆς κληρονομιάς ἀπὸ τὴν κάθε νεώτερη γενιά.

ΙΩΑΝΝΑ ΛΑΜΠΙΡΗ-ΔΗΜΑΚΗ

*Αλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, *Τὸ πρόβλημα τῆς τεκτονονίας καὶ ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1937)*. Συμβολὴ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν τῆς Τεκτονονίας ἐξ ἐπὶφωσες Ὁρθοδόξου, Ἀθήναι 1977, σελ. 180.

Ὁ δρ Σταυροπούλου μὲ τὴ μελέτη του ἔχει σκοπὸ νὰ παρουσιάσῃ στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ μιὰ «παλιά» ἐκκλησιαστικὴ Ἐγκύκλιο, ποὺ ἀναφέρεται σ' ἓνα ἀνὰ κοινὸ κοινωνικὸ πρόβλημα τῆς τεκτονονίας.

Στὴν εἰσαγωγή ὁ συγγραφέας κάνει λόγο γιὰ τὴν πρώτη δημοσίευση (Ὀκτ. 1937) τῆς Ἐγκυκλίου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «περὶ τῆς τεκτονονίας» καὶ ἀναφέρεται στίς ἐξ ὁλοκλήρου ἡ ἐπὶ μέρους ἀναδημοσίευσεις τοῦ κειμένου τῆς.

Στὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς μελέτης γίνεται λόγος γιὰ τίς πηγές τῆς Ἐγκυκλίου. Ἐάν τέτοιες ἀναφέρονται τὰ σχετικά μὲ τὸ θέμα τῆς τεκτονονίας δημοσιεύματα τῶν θρησκευτικῶν περιοδικῶν *Ζωή*, ποὺ ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη θρησκευτικὴ ὀργάνωση, καὶ ἡ εἰδικὴ πραγματεία τοῦ τότε προϊστάμενου τῆς παραπάνω θρησκευτικῆς ὀργάνωσης (*Ζωή*) ἄρχιμ. Σεραφεὶμ Παπακόστα μὲ τίτλο: *Τὸ ζήτημα τῆς τεκτονονίας* (α' ἐκδόσις 1933). Βέβαια, τὸ ζήτημα τῆς τεκτονονίας δὲν εἶχε ἀπασχολήσει μόνο τὸν τότε τῆς *Ζωῆς*, ἀλλὰ καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν ὀργανώσεων καὶ συλλόγων, ὅπως π.χ. ἐκεῖνον τῆς «Ἀναπλάσεως» καὶ τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἐνώσεων, τῶν ὁποίων προस्ताτὸ ὁ π. Ἀγγελοῦς Νησιώτης. Ὅσο γιὰ τὴν πραγματεία τοῦ ἀρχιμ. Σεραφεὶμ

4. Bl. H. Kohn, *Nationalism: its Meaning and History* (Princeton, 1955).

5. Bl. Γ. Δασκαλάκη, «Διεθνιστικὸς Ἑθνισμός», *Βῆμα*, 11 Νοεμβρίου 1978.

6. R. Emerson, *From Empire to Nation* (Harvard University Press, 1960).

Παπακόστα, στην οποία εκφράζεται ή ανησυχία του για το ζήτημα της τεκνογονίας, μπορεί να αποτελεί τη μόνη συγκροτημένη από απόψεως μεθόδου μελέτη επί του θέματος που προέρχεται από το χώρο της ελληνικής θρησκευτικής οργανώσεως, αλλά η επίδραση που έχει υποστεί από ξενογόλωστα κείμενα αναφερόμενα στο ίδιο θέμα είναι εμφανής. Αυτό ομολογείται έμμεσα και από τον δρ. Σταυρόπουλο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο ο συγγραφέας προβαίνει σε μία εξονυχιστική και αξιολόγηση ανάλυση του περιεχομένου της 'Εγκυκλίου χωρίζοντας το, πολύ ευστοχα, σε παραγράφους κατά ενότητες. Έδω επισημαίνονται ιδιαίτερα από το συγγραφέα ελλείψεις, ανακρίβειες και παρερμηνείες που καταλογίζονται στους συντάκτες της 'Εγκυκλίου. Νομίζουμε ότι η αυστηρή επιστημονική μέθοδος με την οποία ερμηνεύει και κρίνει ο συγγραφέας μεμονωμένες προτάσεις και φράσεις της 'Εγκυκλίου σε σχέση με τις ελληνικές και ξενόγλωσσες πηγές της, είναι κάπως εξεζητημένη. Δυσκολευόμαστε να εκτιμήσουμε το μέγεθος της βοήθειας, που μπορεί να προσφέρει στον αναγνώστη της μελέτης ή διατύπωση της γνώμης του πάνω σ' αυτές.

Γιά την πληρέστερη ενημέρωση των αναγνωστών παραθέτει σ' ένα τρίτο κεφάλαιο τὰ παράλληλα χωρία της 'Εγκυκλίου και των πηγών της και κυρίως της πραγματείας του άρχιμ. Σαραφείμ Παπακόστα. 'Ακολουθούν συμπεράσματα και προοπτικές, ή μετάφραση της 'Εγκυκλίου στην αγγλική γλώσσα και ή 'Εγκύκλιος της 'Ιεραρχίας της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος 'Επερί έκτρώσεων', που έξεδόθη το έτος 1968.

Η απόφαση του 'Αλ. Σταυρόπουλου να φέρει στη δημοσιότητα μία «παλιά» εκκλησιαστική 'Εγκύκλιο ακολουθώντας γι' αυτό τη μέθοδο της συγκριτικής ανάλυσεως

και της αντικειμενικής εκθέσεως των δεδομένων απ' αυτήν, θά πρέπει να εκτιμηθεί δεόντως. Από ό,τι γνωρίζουμε, αποτελεί ίσως την πρώτη μελέτη αυτού του είδους αναφορικά με τις ελάχιστες έξ άλλου επίσημες εκκλησιαστικές 'Εγκυκλίους τις αναφερόμενες σε διάφορα κοινωνικά θέματα.

Η σημασία της εκκλησιαστικής 'Εγκυκλίου, ανεξάρτητα από τις πηγές από τις οποίες άντλεί το περιεχόμενό της και τις ελάχιστες και άσημαντες ελλείψεις, ανακρίβειες και παρερμηνείες που παρουσιάζει, είναι πολύ μεγάλη, κι αυτό γιατί το ζήτημα της τεκνογονίας προβάλλει και σήμερα δξύτατο απειλώντας την ύπαρξη της ελληνικής κοινωνίας.

Θά ήταν λοιπόν εύχης έργο ή μελέτη του 'Αλ. Σταυρόπουλου να αποτελέσει ένα νέο έρεθισμα γιά την ανάληψη από την 'Ιεραρχία της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος βοηθούμενη γι' αυτό και από όλες τις ελληνικές θρησκευτικές οργανώσεις και τους 'Ελληνες διανοούμενους, μιάς νέας σταυροφορίας γιά μιά ολοκληρωμένη και αντικειμενική διαφώτιση του ελληνικού λαού βασισμένη στα δεδομένα της επιστήμης (ψυχολογία, ήθικη, στατιστική) και των συνθηκών της ζωής και όχι στα μέτρα και τις άρχές μιάς συγκεκριμένης θρησκευτικής προσοπικότητας ή μιάς συγκεκριμένης θρησκευτικής οργανώσεως. Τό πρόβλημα της τεκνογονίας δέν άφορά σέ όρισμένες μόνο κοινωνικές ομάδες στις οποίες θά μπορούσε να έχει άπήχηση ή άρθρογραφία του τύπου μιάς όρισμένης θρησκευτικής οργανώσεως, αλλά είναι ένα πρόβλημα που άπασχολεί την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της στο όποιο θά μπορούσε, και σήμερα ακόμη, να έχει άπήχηση μιά νέα εκκλησιαστική 'Εγκύκλιος γιά τό φλέγον αυτό κοινωνικό ζήτημα.

ΑΝ. ΤΖΑΝΙΜΗΣ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

*The Greek Review of Social
Research*

Έκδότης: Έθνικό Κέντρο
Κοινωνικών Έρευνών (ΝΠΔΔ)
Σοφοκλέους 1, Αθήνα 122

Έτος 9ο, Τεύχος 33-34
Β' και Γ' τετράμηνο 1978

Φωτοστοιχειοθεσία:

ΑΘΗΝΑ ΑΕ

Ευριπίδου 87

Επιμέλεια εκδόσεως

Τμήμα Δημοσιεύσεων

Διευθύνσεως Ένημερώσεως του

Έθνικού Κέντρου

Κοινωνικών Έρευνών

ΤΙΜΗ: Δρχ. 250

συνδρόμες έσωτερικού (3 τεύχη):

γιά ιδιώτες Δρχ. 500.

γιά σπουδαστές Δρχ. 400.

γιά νομικά πρόσωπα, τράπεζες,

όργανισμούς Δρχ. 600

ή αναδημοσίευση της ύλης του
περιοδικού επιτρέπεται μόνο με
άδεια του διευθυντού συντάξεως